

nya, valamint a minden mai újságpavilonban kapható Harlekin-szerelmesregényeké. Ezek többségét Vivian de Mayflower néven egy testes és barátságos magyar asszonyiség gyártja. Főfoglalkozása szerint sikeres lámpabura-készítő, kit leánykora óta kísért az irodalom szelleme, de korábbi kísérleteit kiiktatta a proletárdiktatúra kulturális cenzúrája, amely csakis a szocialista realizmust fogadta el.

A két lábon járó, eleven közhelyek világa ez, a szappanoperák látomása. Nem a Dallas profi sikertechnikáját követi, inkább a legnépszerűbb magyar sorozat, a Szomszédok ártatlan gyűj-

gését. „Lenke néni nagyon szomorú, mert Pista bácsi megint kezdi a taxi-zást. Jutkáék még nem tudják, lesz-e az idén nyaralás a család számára. Süsmeghy bánatos az elveszett ifjúsága miatt, ezért jól leissza magát.”

Körülbelül ezt a nyelvi anyagot stilizálja paródiává Parti Nagy irányításával Sárbogárdi Jolán. Ellenállhatatlanul élvezetes olvasmány. Feltehető, hogy egymással vagy egymás nélkül, de írnak ők majd ennél súlyosabb regényt is.

Parti Nagy Lajos: Sárbogárdi Jolán: A test anygala. Jelenkor kiadó, 1997.

1997

Babarczy Eszter az irodalom mai állapotáról

Mihancsik Zsófia interjúja

122

– Milyennek látod a mai irodalmi közéletet, ezen belül az irodalomkritikát?

– Mostanában éppen azzal a ténnyel néznek szembe az irodalmárok, pontosabban jól tennék, ha szembenéznének vele, hogy sokféle ízlés kezdett létezni egymás mellett. Ennek következtében összezavarodott a kritikusi szerep háttere is: nem világos, mit képvisel a kritika, minek a nevében szólal meg, miféle olvasót akar védelmezni, vagy netán a szerzőt akarja képviselni, esetleg közvetíteni akar olvasó és szerző közt. Elváltak egymástól a különféle kritikusi szerepfelfogások. Az ítékezés pedig kétségkívül háttérbe szorult, mert a minimális konszenzus is hiányzik arra vonatkozólag, hogy minek alapján lehet megítélni egy művet. Vannak olyan kritikusok, akik az experimentális műveket kedvelik, tehát azokat, amelyek tesznek egy lépést előre az irodalmi fejlődésben – amihez, persze, az is kell,

hogy azt gondoljuk, van irodalmi fejlődés. Ők nyilván egészen másként fogják fel a közönséget: koloncnak tekintik az irodalom nyakán, olyan szükséges rossznak, amelyet meg kell nevelni, meg kell tanítani rá, hogy megtanulják értékelni azt a lépést, amellyel mindig előbbre jár az irodalom élcsapata – bár ez a magatartás ma ritkán olyan agresszív, mint amilyenek az avantgárd manifesztumok voltak. A fiatal kritikusok – akik már korántsem fiatalok, persze – túlnyomórészt ebbe a kategóriába tartoznak. És itt nem csak az avantgardizmus hagyományának a továbbéléséről van szó, hanem szerintem arról is, ami teljesen új dolog, hogy az irodalomkritika sosemvolt mértékben professzionalizálódott. Például a kritika már nem újságírók dolga, akik inkább az átlagolvasóhoz állnak közel, vagyis nem feltétlenül rendelkeznek kandidátusi disszertációval az irodalomelmélet

alapjairól, más szinten foglalkoznak az élet eseményeivel, tehát feltehető, hogy az irodalmat is kevésbé formális kritériumok alapján ítélik meg: impresszionisztikus, lazább, hedonisztikus, olvasószempontú kritikát művelnek. Ez a réteg mintha teljesen kezdene eltűnni: az újságírókat mintha nem igazán érdekelné a kultúra. Kritikákat még a napilapokban is sokszor erre kiképzett, tehát legalábbis bölcsészdiplomával rendelkező, általában a kortárs irodalomra specializálódott szerzők írnak. Ezeket a szerzőket azonban egészen más normák mozgatják: az egyetemi normák, a tudományosság normái, amelyek azt követelik, hogy az ember új állításokat fogalmazzon meg, új jelenségeket értékeljen. Ezzel szemben a mű és az olvasó közti közvetítést, a mű magyarázatát, az ismeretterjesztést egyenesen lenézéssel kezelik. A fiatal kritikusok egy része valóban tudományos publikációként fogja fel a kritikát, ami teljesen más műfajt és módszert kíván, mint a napilapkritika. Sőt ez még a havilapokban is sokszor így van.

– *Ezt leíró értelemben mondd, vagy rossznak is tartod?*

– Én nagyon nem örülök a kritika ilyen fokú professzionalizálódásának. Így az egyetemi intézményrendszer működik, amely a nyugati mechanizmusokhoz próbál adaptálódni: ezek pedig még magasabb szintű specializációt követelnek meg. Csak hát Nyugaton van napilap- és folyóiratkritika is. Más kérdés, hogy milyen szintű. A franciáknál mézes-mázos, ajánlgató-mentegető jellegű, a németeknél kritikussabb, ugyanígy az amerikaiaknál. És többnyire újságírók művelik, illetve olyan bölcsészek, akikből újságírók lettek. Nálunk a fiatal bölcsészekből nem lesznek újságírók, szerepüket vagy identitásukat tekintve: ők egyetemi oktatók vagy kutatók, akik mellesleg kritikákat is írnak.

– *És miért nem tartod ezt jónak?*

– Azért nem, mert a magas irodalom e nélkül is eléggé bezárulóban van. Getsododik, ahogy szerintem minden kul-

turális forma, elsősorban az olyan tradicionális formák, mint az írott művek. Ennek azért nem örülök, mert szerintem nem árt, ha az irodalomnak van közönsége: az irodalom elevenségéhez, fejlődéséhez, hatásmechanizmusaihoz meggyőződéseim szerint hozzátartozik az, hogy van egy laikus közönsége, amely nem a szerint fog értékelni egy művet, hogy a metaforikája milyen irodalomelmélet szerint milyen újdonságot hozott, hanem az élmény szintjén: nevet rajta vagy sír rajta. En is a kártikus irodalmat szeretem. Az irodalomnak ez a dimenziója csak akkor marad meg, ha magánemberek magánügyként találkoznak vele. Ezért sajnálom, ha elveszne a közönséggel való kapcsolat. Hogy aztán ezért az írókat kell-e vádolni, akik olvashatatlan műveket írnak, vagy a közönséget, amely elvesztette a fogékonyságát, azt nem tudom. Valószínűleg inkább arról van szó, hogy ez egy mozgó rendszer, amely előállít bizonyos dilemmákat: nemigen lehet itt egyes személyeket árulásokkal vagy hibákkal megvádolni. Én azt tartanám fontosnak, hogy megértsük, miért mozog így a rendszer, és hol lehetne belenyúlni, nem is az emberek személyes választásának a szintjén, hanem pusztán mondjuk annak tudatosításával, hogy mitől tűnik el a kulturális újságírás mint műfaj, vagy hogy miért gondolják azt a napilapok, hogy a kultúrára kicsi a kereslet, nem érdemes tehát különösebb hangsúlyt fektetni rá, pénzt belenyomni, embereket kiképezni hozzá vagy elhódítani más területekről, és kiépíteni egy koherens kritikai kultúrát egy adott napilapon belül. Hiszen most, ha jól látom, az történt, hogy a napi- és hetilapok jó része elfogadta, hogy levált róla a magaskulturális értelmiség, ott lebeg valahol, egy elég szerencsétlen helyen, a magyar társadalom fölött, és csak önmagával van elfoglalva. Állandóan megfogalmazódnak ezek a belterjességgel kapcsolatos vádak, amelyek szerintem nagyrészt egy primitív félreértésen alapulnak, bár annyi igazságtartalmuk van, hogy

egy kis létszámú társaságról van szó, amelynek a tagjai jobbra egymással vannak elfoglalva.

– *És mi a primitív félreértés?*

– Az, hogy a belterjesség-vád úgy hangzik, mintha a háttérben valamiféle kétes személyes motívumok húzódnának meg, és minden a kéz kezét mos elve alapján működne. Noha itt másról van szó. Amennyire én látom, arról, hogy a magas kultúra produktumai kevés embert tudnak oly mértékig fellelkesíteni, hogy az életét nekik szentelje. Ez a kevés ember aztán hamar megismeri egymást, és mivel hasonló az érdeklődési körük, ezért egymásra reagálnak elsősorban. Így szövődik össze valamiféle társaság, anélkül, hogy bármiféle gyanús érdekmotívumot kellene felfedezni a háttérben. Az más kérdés, hogy ha létrejön egy ilyen csoport, ezek az érdekmotívumok is megjelennek, hiszen mindenki próbálja magát fenntartani, megvédeni, érvényesíteni a maga ízlését.

124 – *Tehát úgy látod, nem érdekazonosságról vagy érdekérvényesítési közösségről van szó, pusztán arról, hogy ha egy író meg egy kritikus közt jó szakmai vagy magánkapcsolat alakul ki, ott már nehéz nyilvános bírálatot írni?*

– De, ez is benne van a pakliban. Ez egy kis ország. És nemcsak az írókkal meg a kritikusokkal vannak ilyen problémák, hanem a társadalomtudósokkal és kritikusaikkal vagy a politikusokkal és kritikusaikkal. Mivel az írástudó emberek pillanatokon belül megismerik egymást, és közülük kerülnek ki azok, akiknek aztán egymást kéne kritizálniuk, óhatatlanul vannak kínos háttérszálak is, amelyek sokszor öncenzúrára készítetnek. Ezt nem is tartom megoldható problémának addig, amíg nincs mondjuk még további négy-öt egyetem Magyarországon. Ami azért nem lesz, mert nincs annyi diplomás állás.

– *Az nem hozhat megoldást, hogy különféle ilyen csoportok vannak, amelyek egymás vonzalmait nem respektálják?*

– Dehogynem, én éppen ebben látom a megoldást. Visszatérve a kiinduló-

ponthoz: az ítélezés-problémának most két oldalát láttuk. Az egyik a szociológiai vetület, tehát hogy ez egy kicsi világ, teli személyes kapcsolatokkal, ahol nagyon nehéz iszonyatosan lehúzni annak az embernek a könyvét, akinek az előző nap még a gyerekeit dajkálhatta az ember. Úgyhogy a negatív kritika legfeljebb annak számára jelenik meg, aki tud olvasni a sorok közt, mert olyan finoman és udvariasan van megfogalmazva. Az ítélezés másik problémája, hogy milyen alapon ítélezünk. **Eörsi István** például azt mondja Tandori Dezsőről, hogy túrhetetlen dolgokat ír mostanában. Engem viszont Tandori több szempontból is elbűvöl. Ilyenkor mi van? Semmi. Csak az, hogy nincs konszenzus, nem is lesz már soha.

– *Kellene?*

– Nem, de a konszenzus helyett keresnünk kellene valami mást, amitől az ítélezés mégsem annyira önkényes, hogy már-már érdektelen. Mert a sorozatos önkényes ítéletre az olvasó végül nem azt fogja mondani, hogy igen, tényleg, hanem azt, hogy jaj, ez már megint a mániájával jön! Ez éppúgy nem vezet egy normális vitakultúra és pezsgő szellemi élet megteremtéséhez, mint ahogy az sem, ha mindenki mindenkit megdicsér.

– *Miféle normákban kellene ehhez megállapodni?*

– A konszenzus alapvető eleme az a tény kellene hogy legyen, hogy az ízlések alapvetően eltérnek egymástól, és hogy sokféle írói, kritikai és olvasói szerep létezik. Ennek a pluralitásnak a tudatosítására lenne szükség. Mert ha én nekem nem tetsző szerepeket vagy olvasói elvárásokat kritizálok vagy egyensúlyozni próbálok a különféle szerepek és elvárások közt, akkor mondhatom azt, hogy megpróbálok kicsit tágabb képet felrajzolni arról, hogyan függenek össze a választásaim. Nem tekintem magától értetődőnek, hogy a negatív ítéletem úgy helyes önmagában, ahogy leírtam. Nem lehet megállapítani, hogy Tandori jó író vagy rossz író. Ehhez azt is el kell mondani,

hogy mit várunk el az irodalomtól, mit szeretünk benne, és mit tekintünk például egy Tandori-féle vállalkozás veszélyeinek, vagy az Eörsi-féle direktpolitizálás és túlságosan leegyszerűsített moralizálás veszélyeinek. Mindenkinek van elképzelése arról, hogyan működik az irodalom, és mi a jó benne, de ezeket a háttereket ki kellene építeni hozzá. Nem egyetlen eszmefuttatásban, ahogy sokszor a hermeneuták szeretnék, hogy az ember úgy fogjon csak íráshoz, ha előbb az összes előfeltévesét nyilvánvalóvá teszi. Egyrészt ezek nem mindig tudatosak, másrészt így egy ötflekkes kritikából négy és fél oldalt ez foglalna el. Ezért gondolom úgy, hogy erre a pluralitás-dilemmára az lenne a jó megoldás, hogy ha már léteznek ezek a különböző műhelyek, folyóiratok, írói körök, akkor nem tisztán személyes kötődések tartanak össze őket, hanem explicitté tennék, hogy milyen fajta irodalmat képviselnek, az miért jó, és kinek jó. Ami azt jelentené, hogy se teljesen önkényesek, se teljesen relativisták nem lennének: lenne egy csomag, amelyet föl tudnánk kínálni az embereknek, hogy megértsék, mit is akarunk, és miért épp azt, illetve nem tennék úgy, mintha az ízlések és a szerepek pluralitása nem létezne. Ez így most ugyanis azt jelenti, hogy megrekedünk egy anakronisztikus szerepfelfogásban. Én például a *Holmit* sokszor kritizáltam azért, mert ők a minőség jelszavát tűzték a zászlajukra. Az nagyon érthető egy húsz évvel ezelőtti nézőpontból. De ma? Hogy mi a minőség, az attól függ, hogy ki mondja. Kinek kinek más. Onmagában nem lehet abszolút értelemben vett minőségről beszélni, hisz annyira eltérnek egymástól a mércék és az elvárások, meg azok az örömök, amelyeket egy irodalmi műtől várunk, hogy a minőség jelszava bizonyos értelemben öncsalás: annyit jelent, hogy nem akarom relativizálni a magam álláspontját. Megpróbálok úgy tenni, mintha semleges szentháromságként a mindenség fölött lebegnék.

– Végül is nem egyértelműen a minő-

ségük alapján választódtak ki a világirodalom nagy művei? Vagy szerinted a kortárs irodalom esetében nem lehet minőségi konszenzusra jutni?

– Az időben valóban van ilyen szelekció. De például a kánonelmélet gyakran jobb és politikusabb képviselői azt mondják, hogy a kánonokat mindig az uralmon lévők gyártják: ők írják a tankönyveket, ők ülnek a vizsgabizottságokban, ezáltal egy idő után automatizálódik az az értékrend, amely korábban egyáltalán nem volt magától értetődő. Ennél sokkal megengedőbb vagyok, szerintem valóban vannak a hatalom által nem befolyásolt szelekciós kritériumok, amelyek működésének nem az az egyetlen oka, hogy én akarok hatalmon maradni. De ezt nem elsősorban abban látom, hogy van valami, amit minőségnek nevezhetünk, inkább abban, hogy vannak művek, amelyek nagyon jókor érkeznek. Hihetetlenül érzékenyen tudják összefoglalni egy kor kulturális miliőjének a problémáit. Vagy nagyon gazdagok: sok szinten képesek hatni. A posztmodern kulturális elméletek általában – és szerintem ez az egyetlen igazán érdekes gondolat bennük – azt mondják, hogy a műveknek több kulturális szinten kellene hatniuk: a nagyon egyszerű, vágykivetítő, -teljesítő, -befogadó olvasó számára is kellene hogy működjön egy irodalmi szöveg, és a legszofisztikáltabb irodalmár számára is, aki mondjuk a narratológiai struktúrákat nézegeti benne. Egy mű komplexitása, amely tehát szociológiai komplexitás is, biztosíthatja, hogy a mű túlél minden divathullámot. Ez persze azt is jelenti, hogy én a klasszicizálódás egyik fő tényezőjének azt tekintem, hogy egy mű olvasható legyen. Ami persze történetileg cáfolható, mert például az *Ulysses* nem éppen olvasmányos mű, de Proustot is elég nehéz végigolvasni, hacsak nem gimnazista az ember, de akkor meg még nem érti. Azt hiszem, van egy kettős mérce, amely történetileg működik a kánonok kialakulásában. Egyrészt mindig van egy elit értelmiség, amely-

nek az ízlésitélete érvényesül, másrészt van ez a bizonyos olvashatóság-tézis, tehát a mű komplexitása.

– És úgy veszed észre, hogy mondjuk a Holminál a minőség mint egyetlen kritérium kizárja ezt a komplexitást?

– Nem, a Holmi-féle minőség másról szól: arról, hogy vannak értők, akiknek minőség-intuíciójuk van, vagyis meg tudják mondani, hogy mi minőség, és mi nem az. Én ezt erősen kétlem. A Holmi tényleges működése azonban számomra rokonszenves: egy polgári irodalomértést és -ízlést próbál érvényesíteni, tehát az olvasható műveket előnyben részesíti az olvashatatlan, ámde igen haladó művekkel szemben. És egészen addig, amíg nem ez az egyetlen mérce, tehát például amíg a kísérletezés nincs „megtiltva” – és miért is lenne –, addig szerintem ez nagyon jó. A Holmi sok szempontból el is foglalta azt a helyet, amelyet a maga számára kijelölt, noha szinte minden ítéletükkel lehetne vitatkozni, már a tekintetben, hogy ők kit tartanak nagy írónak, és kit nem. Ez nem baj, csak azt jelzi, hogy a minőség mint egyetlen kritérium nem működik. Egyébként a Holminak nem annyira az elvei vonzóak számomra, sokkal inkább a működése, és ez az integratív és mégis igényes szerkesztési folyamat, amelyet produkálnak: ebben az értelemben megérdemelten csücsülnek a középpontban – már ha van középpont, hiszen ez is teljesen bizonytalanná vált. Úgy látom, és ez az alapmetaforám, hogy a hetvenes-nyolcvanas években volt egy bura, amely egyszersmind koordinátarendszerként is működött. Most viszont egy einsteini világegyetemben élünk, ahol minden relatív. Valami valamihez képest áll valahol, de nagyon nehéz volna egyértelmű struktúráit találni. Az irodalmi életben is ez a helyzet. Hogy nincs irodalmi élet, az persze jórészt illúzió. Ugyanis van, csak másként működik. Kicsi, zárt csoportosulásokra korlátozódik, tehát azok, akik egy nagyobb, egységes térhez szoktak, úgy érzik, hogy itt nem törté-

nik semmi, jórészt azért, mert nem is tudják, hogy mi történik. Valóban nagyon nehéz nyomon követni, hogy mi történik, mondjuk, a JAK-on belül, vagy a JAK-on belüli csoportosulásokon belül. De vannak felolvasások, amelyekeken megjelenik ötven-száz-két-száz ember. Vannak különböző irodalmi rendezvények, amelyekeken részt vesznek az irodalmi élet képviselői. Nem mondhatjuk tehát, hogy nincs irodalmi élet. Kétségtávol nem egységes, ahol minden gesztus azonnal megjelenne, és azonnal nyilvánvaló jelentéssel telítődne, és mindenki mindenkire tudna reagálni. Egyrészt örült sokan vagyunk az irodalomban, és mindenki megjelenik a szó szimbolikus és materiális értelmében egyaránt: mindent ki nyomtatnak, és már nincs szigorú hierarchia sem. Azaz van, de inkább csak a pénz elosztásában. Tehát például a Törökfürdő vagy a békéscsabai Tevan Kiadó egy-egy kis zárt kört alkot: megvannak a maguk szerzői, preferenciái, a szerzőiket utaztatják, felolvasztatják, bemutatják, de azt már nem okvetlenül tartják szükségesnek az egyes műhelyek, hogy reagáljanak egymásra. Már csak azért sem, mert ez igen érzékeny dolog, hiszen ezeknek az irodalmi köröknek a háttérében sokszor egy dacos és exhibicionista önbizalom áll: hogy én is meg akarom csinálni a magam irodalmát. És ez nem az a gesztus, amelyik elismerne egy strukturált, hierarchikus irodalmi teret, sokkal inkább „agresszív” és tiszteletlen, hiszen ezek a csoportok nem úgy jelennek meg az irodalmi életben, hogy végigjárják a kijelölt utakat, és alázatosan elfogadják, hogy tizenöt helyen visszaadják a kéziratukat. Ha egy helyen nem közlik őket, máris saját folyóiratot alapítanak. Ennek előnyei is vannak, de hátrányai is, sokak szerint az, hogy minden szemét is megjelenik, és nem érvényesülnek a mércék; csak az számít, hogy ki mennyire ügyes a pénzfelhajtásban, ennek következtében aztán az olvasó is teljesen dezorientált lesz. Ami részben igaz, de én azt a hátrányos vo-

nást jobban fájjalom, hogy nagyon kicsik ezek a körök, szinte már láthatatlanok, ami megint a belterjesség felé mutat: sokszor már csak a kollégák értesülnek a létezésükről, és nagyon nehezen jutnak el az úgynevezett irodalmi közvéleményig. Ami ezáltal meg is szűnik létezni, hiszen irodalmi közvélemény addig van, amíg van egységes irodalom, amire reagálhat, és amely el látja különféle gondolkodnivalókkal és kérdésekkel.

– *Lehetne az is, persze, az irodalmi közvélemény megteremtője, ha ezek a kicsi csoportok reflektálnának egymásra...*

– Nagyon jó lenne, ha ez így lenne. Csak az a kínos, hogy rengeteg érzelem működik a háttérben, féltékenységek, hisztik, érzékenységek.... A viták sem színvonalasak, és szerintem tökéletesen unalmasak olyasvalaki számára, aki nem látja át a belső erőviszonyokat, nem érti, mi a tét, és őszintén nem érdekli, hogy a kritikusok milyen elvek szerint óhajtanak kritizálni. Azt hiszem, az irodalmi nyilvánosságot meg kellene kímélni a szakmai belterjességtől. A beleinkre nem kíváncsi az irodalmi nyilvánosság, csak arra kíváncsi, amikor szépen kiöltözve kivonulunk a kifutóra. Idáig már nem jut el senki, már csak azért sem, mert a nyilvánosság megfelelő formái is elsovadtak, és a pluralitás fórumai is – például a televízióban – ad hoc alapon, ide-oda kapkodva működnek.

– *Én úgy látom, mégiscsak létezik egyfajta hierarchia. Úgy veszem észre, hogy a vajt fülű olvasó számára – és ők azok, akik jobbra ma kortárs magyar irodalmat olvasnak – a Holmi jelenti azt az origót, amelyhez képest el lehet helyezni egy művet és az összes többi helyen megjelenő kritikát. Vagy azok a viták válnak az irodalom és a kritika működéséről szóló közbeszéd tárgyává, amelyeket a Holmi generál. Valamennyire tehát mégiscsak hierarchizált ez az egyébként valóban nagyon sokféle irodalmi élet.*

– Ez érdekes, mert ha benne vagy, nem fogadod el ezt a hierarchiát. Ez

csak kívülről látszik annak. Már csak azért is, mert akik belülről írnak kritikát, épp azzal a meggyőződéssel írnak, hogy menjen a *Holmi* a csudába, ha azt képzeled, hogy ő a mértékadó irodalmi lap, hiszen az ő ízlésük szerint ez nem így van.

– *Kérdés, hogy ezt másokkal is el tudják-e fogadtatni.*

– Ez nem kérdés, mert nem akarják elfogadtatni magukat a közvéleménnyel, ha egyszer nem a közvéleménynek szól a kritika zöme. Belül marad az irodalmi életben. Erre a problémára szerintem megint csak az lenne a megoldás, ha lennének kulturális újságírók és népszerű irodalmi fórumok.

– *És ezzel a szemléleti problémával mit lehetne csinálni, amelyet te úgy írsz le, hogy a konszenzushiány azt jelenti, nincs tudomásul véve, hogy a sokféleség lépett az egyfésülés helyébe: ha jól értetem, azt mondtad, hogy ennek következtében csak a kevésbé radikális és kevésbé kizárólagos megfogalmazásoknak van létjogosultságuk.*

– Ez lassú folyamat: az emberek rá fognak ébredni, hogy minden olyan kijelentés, amelyik erről a tényről nem vesz tudomást, üresen, otrombán és anakronisztikusan hangzik. Persze akik idősebbek, tehát egy másfajta világhoz, másfajta kulturális térhez szoktak hozzá, azoknak ez sokkal nehezebb.

– *Csak hát a probléma éppen nem generációs problémának látszik, annak alapján, amit elmondtál: hogy önmagukba zárt kis csoportokba kezd szerveződni az irodalmi élet, amelyek nem figyelnek semmire, ami az ő értékítéletükön kívül zajlik. Ez ugyanaz az intolerancia, ugyanaz a megfélembeszethetetlen ítélet.*

– Igen, és mégsem. Mert az egységes kulturális tér feltételezi, hogy van egy egységes hierarchia és mérce. Nem abban az értelemben, hogy mindenben egyetértünk, hanem abban az értelemben, hogy ennek alapján vitatkozunk. A mai anarchikus kultúra inkább a szűklátókörűség, mint az intolerancia veszélyével fenyeget, mert egy ilyen kis

csoportnak nem sok ereje és esélye van rá, hogy elnyomjon más hasonlóan kis csoportokat. Szerintem az lenne jó, és erre rá is fognak kényszerülni a kulturális élet szereplői, ha másért nem, a pénzhiány miatt, ha szűkülne, csökkenne, sűrűbbé válna a kulturális tér. Abszurd, hogy Magyarországon két-száz irodalmi lap jelenik meg.

– *Abban a pillanatban kultúraellenességről kezdenek majd el beszélni, és ideológiákat gyártanak hozzá, hogy miért kell éppen nekik megmaradniuk...*

– Na és, ki hisz majd nekik? Persze, kézzel-lábbal fognak kapálózni, de miközben gyártják az ideológiát és harcolnak, azért újfajta stratégiákat is keres-

nek majd, amelyek szerintem kicsit kooperatívabb és racionálisabb munkamegosztási stratégia felé hajtják őket. Jó lenne, ha azok a lapok maradnának meg, amelyek képesek egy saját kultúrát kiépíteni maguk körül, és ha ez egyszer megtörténik, akkor ezek többé nem intoleráns kis csoportocskák lesznek, amelyeket csak a másokkal való szembenállás fűz össze, hanem majd kulturális jelenségként kezdenek el működni: megfogalmazzák a saját értékeiket, vitatkoznak az elismertetésükért. Így talán az a latens gazdagság is megjelenik majd, amelyik most egyáltalán nem látszik. Tíz-tizenöt év? Talán.

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem a MOZGÓ VILÁG c. lapot példányban, az alábbi címre:

Megrendelő neve:.....

Címe (város, község, kerület):.....

(Utca, tér, ltp.):.....

(Emelet, ajtó):.....

Irányítószám:

Előfizetési díj egy évre 1020 Ft

Az előfizetési díjat a részemre küldendő átutalási postautalványon egyenlítem ki.

.....
aláírás

A Megrendelőlapot borítékban, *bérmentesítve* az alábbi címre kérjük feladni:
Hírlapelőfizetési Iroda
BUDAPEST 1900